

Skriveveiledning for tolkning av nytestamentlige tekster (eksegese)

Denne skriveveiledningen gjelder først og fremst hjemmeoppgaven som er en del av eksamen i KRL 1010 Bibelens litteraturhistorie og virkningshistorie og KRL 1110 Bibelens litteraturhistorie. Denne hjemmeoppgaven skal være en tolkning av en nytestamentlig tekst. En slik teksttolkning (eksegese) krever en spesiell fremgangsmåte som presenteres i denne skriveveiledningen.

For referanser, sitater, fotnoter og litteraturliste i slike teksttolkninger gjelder de samme retningslinjene som i alle andre oppgaver levert ved Institutt for arkeologi og religionsvitenskap, seksjon for religionsvitenskap. Til dette se seksjonens *Skriveveiledning for hjemmeoppgaver og øvingsoppgaver*.

Teksttolkning (Eksegese)

"**Eksegese**" betyr "utlegning".

En eksegese er det samme som en teksttolkning

I vår sammenheng er målet med en teksttolkning å komme frem til en best mulig forståelse av en nytestamentlig tekst. Med en best mulig forståelse menes her en forståelse som kommer så nært som mulig den forståelsen forfatteren eller hans første adressater hadde.

I dag vet vi at leserens egne forutsetninger, hans oppfatninger av virkeligheten og de spørsmål han selv stiller til teksten, til en vesentlig grad bestemmer hvordan han forstår teksten. Det budskapet en tekst formidler, vil alltid i stor grad være bestemt av leseren selv.

Tekstene i Det nye testamente ble forfattet for nesten 2000 år siden i en annen geografisk, sosial, kulturell og religiøs sammenheng enn den vi befinner oss i når vi leser tekstene i dag. Vår forståelse av tekstene kan derfor aldri være den samme som forfatterens eller de opprinnelige adressatenes.

Likevel kan vi prøve å finne delvis tilbake til det budskapet som de nytestamentlige forfatterne opprinnelig ville formidle. Dette forutsetter imidlertid at vi er klar over de nevnte forhold og bevisst prøver å bygge bro over den store avstanden mellom vår tid og forfatterens tid ved å skaffe oss så mye kunnskap som mulig om den tiden og den situasjonen som teksten ble til i. Dette krever en reflektert **metode**, som tar hensyn til tekstens egenart og dens litterære og historiske kontekst. En slik fremgangsmåte blir presentert i **del B**.

Avstanden mellom vår tid og tiden som teksten ble til i, får blant annet utslag i at mange begreper i de nytestamentlige tekstene har hatt et noe annet innhold for forfatteren og hans opprinnelige adressater enn de har for oss. Enkelte begreper kan ha vært knyttet til bestemte forestillinger og assosiasjoner. Når det gjelder forholdet mellom Gud og menneskene, som jo står i sentrum i de nytestamentlige tekstene, har Det gamle testamente utvilsomt dannet en viktig bakgrunn. Mange nytestamentlige tekster knytter både eksplisitt og implisitt an til tanker og forestillinger i Det gamle testamente. For forfatterens opprinnelige adressater var dette antakelig uproblematisk, fordi Det gamle testamentet dannet en vesentlig del av den religiøse og kulturelle sammenhengen som var felles for mange. For oss lesere i dag betyr det derimot, at vi bevisst må prøve å finne ut hvilke forestillinger og assosiasjoner som kan ha vært knyttet til sentrale begreper og formuleringer i de tekster vi prøver å tolke. Til dette trenger vi oppslagverker og hjelpemidler, vi trenger **redskap**

A. REDSKAPER: Bibelen, hjelpemidler, kommentarer

Det finnes i dag en rekke hjelpemidler og kommentarer som gjør det mulig også for grunnfagsstudenter å gjennomføre en eksegeese av en nytestamentlig tekst i en selvstendig arbeidsprosess. Det viktigste – foruten god kjennskap til teksten selv - er derfor å lære seg å bruke disse hjelpemidlene.

Bibelen

Utgangspunkt for våre teksttolkninger er tekstene slik de foreligger i en norsk bibel.

En oversettelse innebærer alltid også en viss tolkning. Av den grunn arbeider nytestamentlige forskere som regel ut ifra den greske grunnteksten. Som grunn- og mellomfagsstudent må man derimot forholde seg til tekstene i oversettelse.

Det finnes ulike norske bibeloversettelser. I en eksegeese kan det være nyttig å sammenligne ulike oversettelser til enkelte bibelsteder dersom det finnes tydelige forskjeller. Man kan selvfølgelig også sammenligne den norske oversettelsen med oversettelser i et annet språk, f. eks. engelsk eller tysk, forutsatt at man behersker dette språket godt nok.

Følgende er de mest brukte norske bibelutgaver:

- **Det Norske Bibelselskap 1978** (idiomatisk oversettelse)
- **Det Norske Bibelselskap 1930** (ordrett oversettelse)
- **Norsk Bibel 1988** (ordrett oversettelse)

Oversettelsene er basert på ulike oversettelsesprinsipper. Det Norske Bibelselskaps oversettelse fra 1978 er basert på en **idiomatisk** oversettelse, det betyr at det er tatt mye hensyn til sammenhengen ord og uttrykk befinner seg i. I en slik oversettelse kan det samme greske ordet være oversatt med forskjellige norske ord avhengig av sammenhengen det står i. En slik oversettelse er i tråd med nyere oversettelsesmetoder.

Oversettelsen av Det Norske Bibelselskap fra 1930 er basert på en nokså **ordrett** oversettelse. Det samme gjelder Norsk Bibels oversettelse fra 1988. Her er som regel det samme greske gjennomgående oversatt med det samme norske ord.

F. eks. er det greske ordet "sarx" (σα . ρξ) i Det Norske Bibelselskaps oversettelse fra 1930 gjennomgående oversatt med "kjød", mens det samme ordet i oversettelsen fra 1978 er oversatt med ulike ord og uttrykk som "menneskets natur", "menneskets onde natur", "menneskets syndige natur" eller "mennesket i seg selv". En sammenligning av Rom 8,1-13 i disse oversettelsene gjør dette veldig anskuelig.

Henvisninger til bibelsteder

I arbeidet med bibeltekster må man ofte henvide til steder i bibelen. For slike henvisninger finnes en norm for hvordan man gjengir bibeltekster og deler av tekstene.

- Bibelsteder angis alltid med skriftets navn, kapittel og vers.
- Det finnes normerte forkortelser for **Bibelens skrifter**. En liste over disse forkortelser finnes foran i Bibelen.
- Henviser man til bestemte vers, brukes **komma** mellom kapittel og vers. (F. eks.: **Matt 2,5** = Matteusevangeliet kapittel 2 vers 5)
- Vers i samme kapittel blir adskilt med **punktum**. (F. eks.: **Matt 2,3.4.7.8** = Matteusevangeliet kapittel 2 vers 3, vers 4, vers 7 og vers 8)
- Ulike kapitler i samme skrift blir adskilt med **semikolon** (F. eks.: **Matt , 3,1-3; 5,3.7; 7** = Matteusevangeliet kapittel 3 versene 1 til og med 3 og kapittel 5 vers 3 og vers 7 og kapittel 7)
- To forskjellige skrifter blir adskilt med **semikolon** (F. eks.: **Matt 3,1; Luk 4,2.4-7** = Matteusevangeliet kapittel 3 vers 5 og Lukasevangeliet kapittel 4 vers 2 og versene 4 til 7)
- Noen flere forkortelser:

kap. = kapitel

v. = vers

vv. = versene

f. = f. etter verstill/kapitteltall: det følgende verset/kapitlet

ff. = ff. etter verstill/kapitteltall: flere følgende vers/kapitler

par = par. etter bibelsted: og den tilsvarende synoptiske parallellen

parr. = parr. etter bibelsted: og de tilsvarende synoptiske parallellene

Bibelutgavene inneholder en del opplysninger som er til hjelp under teksttolkningen:

foran i bibelen: Oversikt over bibelens skrifter og deres forkortelser

bak i bibelen: Ordforklaringer

Tidstabell

Kart

i teksten:

I **fotnotene** finnes henvisninger til andre bibelsteder i GT og NT som inneholder en lignende tanke eller noen av de samme begrepene som det aktuelle verset.

”+” etter et bibelsted betyr at det finnes flere henvisninger til dette bibelstedet. (F.eks.: Til Matt 17,5 finner vi følgende teksthenvisninger i fotnotene: 5 Mos 18,15; Matt 3,17+. I fotnotene til Matt 3,17 finner vi så følgende teksthenvisninger: 1 Mos 22,2; Sal 2,7; Jes 42,1; Matt 12,18; 17,5; 2 Pet 1,17. Især de første tre av disse 6 henvisningene er meget relevant for tolkningen av Matt 17,6.)

I evangeliene kan vi finne henvisninger til **parallelltekster** (tekster i ett eller flere andre av evangeliene, som handler om det samme). Disse henvisninger finnes som regel i overskriftene for de enkelte tekstavsnittene.

Ord i Bibelen

”Ord i Bibelen” er en såkalt **konkordans** til Bibelen. dvs. en alfabetisk fortegnelse over ord i Det gamle og Det Nye testamente slik de forekommer i Det Norske Bibelselskaps oversettelse av 1978/85. Til hvert ord oppgis de steder i GT og NT der dette ordet forekommer, og det gjengis et kort sitat som viser den umiddelbare sammenhengen ordet står i.

”Ord i Bibelen” er ved siden av Bibelen **det viktigste redskap i arbeidet med bibeltekster**. Ved å sammenligne de ulike stedene der samme begrepet forekommer, kan man danne seg et bilde av begrepets mulige betydninger, og de tankene og forestillingene som var knyttet til dette begrepet.

Begreper som har en sentral funksjon i nytestamentlige tekster har ofte en sentral betydning allerede i Det gamle testamente, eller er knyttet til bestemte forestillinger som tekstenes opprinnelige adressater var fortrolige med. Kjennskapen til disse betydninger og forestillinger er ofte viktig for å finne frem til det budskapet en nytestamentlig forfatter ville formidle. Ved å slå opp i Ord i Bibelen finner man alle forekomster av et slikt begrep både i Det nye og i Det gamle testamente. De korte sitatene av bibelstedene som inneholder begrepet, kan ofte være tilstrekkelig for å avgjøre om dette bibelstedet kan være relevant for den teksten man tolker. De steder som man mener er relevante må man så slå opp i bibelen for å se begrepet i sin sammenheng.

Et sentralt begrep finnes som regel flere ganger i det samme skriftet. For å finne ut hva forfatteren legger i dette begrepet, er det som regel meget nyttig å sammenligne de ulike stedene der han bruker begrepet. Disse stedene finnes lett ved å slå opp begrepet i Ord i Bibelen.

Det er viktig å være oppmerksom på at det samme begrepet kan ha ulike betydninger, især når det brukes av ulike forfattere. For å forstå hva Paulus legger i et sentralt begrep, som f. eks. ”rettferdighet” bør man derfor først og fremst se på bruken av dette begrepet i Paulus’ egne tekster, og ikke i evangeliene og omvendt.

Navn i Bibelen

”Navn i Bibelen” er en fortegnelse over samtlige navn i Det gamle og Det nye testamente slik de forekommer i Det Norske Bibelselskaps oversettelse av 1978/85.

Til hvert navn gis kortfattede opplysninger, samt en liste over bibelsteder der navnet forekommer.

Det er viktig å være oppmerksom at ”Navn i bibelen” er delt opp, slik at personnavn, stedsnavn, navn på folkeslag, stammer etc. og navn på avguder, engler etc. er gjengitt for seg.

For arbeidet med nytestamentlige tekster er spesielt delene **Navn på Gud** og **Navn på Kristus - Navn i GT om frelserkongen** viktige.

Synopse

En ”synopse” er en spaltevis sammenstilling av de tre første evangeliene.

De første tre evangeliene, Matteus-, Markus- og Lukasevangeliet, har mye stoff felles. Ofte er også formuleringene nesten de samme. I en synopse er disse såkalte ”parallelltekstene” gjengitt i spalter ved siden av hverandre, slik at det er lett å sammenligne for å finne likheter og forskjeller.

Det er kun i arbeidet med evangelietekster at det er meningsfullt å bruke en synopse.

Evangelie-synopse etter teksten i Det norske Bibelselskaps oversettelse av 1978/85 utgitt av Gunnar Johnstad er den vi bruker på grunn- og mellomfagsnivå (se pensumliste). For å kunne bruke og utnytte denne synopsen optimalt må man lese ”**Forord**” og ”**Veiledning for brukeren**”.

I en tolkning av en evangelietekst er synopsen et uunnværlig redskap. Dersom det finnes en eller flere parallelltekster til den teksten man skal tolke, må disse alltid taes hensyn til. Særlig interessant er forskjeller, fordi disse kan si oss noe om forfatterens spesielle anliggende.

Politikens Bibellexikon

Politikens Bibellexikon er et leksikon med opplysninger om mange sentrale begreper som forekommer i bibelen eller som er relevant i forbindelse med bibelforskning. Her finner man alt fra geografiske navn, personnavn, bibelskrifter og sentrale begreper (som f. eks. Guds rike (Guds rige), rettferdighet (retfærdighet), nåde, pakt (pagt)). Vær oppmerksom at leksikonet er utgitt på dansk og at ikke bare begreper, men også en del bibelske navn er skrevet noe annerledes (f. eks. ”Esajas” isteden for ”Jesaja”)

Bibelatlas

Kommentarer

Til alle nytestamentlige skrifter finnes i dag et utall vitenskapelige kommentarer i mange forskjellige språk.

En kommentar til et bibelsk skrift representerer en forskers vitenskapelige arbeid med dette bibelske skriftet. I slike kommentarer gjennomgås et skrift som regel vers for vers. Her får vi en del opplysninger om den historiske situasjon teksten etter forskerens oppfatning må forstås på bakgrunn av, om relevante bakgrunnstekster og om sentrale begreper som forekommer i teksten.

Sentrale begreper drøftes som regel grundig både språklig og innholdsmessig. Samtidig som de enkelte begrepene drøftes, gis det i en kommentar også en sammenhengende tolkning av større tekstavsnitt, slik at tekstens innhold og den røde tråden i hele bibelskriftet kommer frem.

Det er viktig å huske på at en kommentar presenterer **én** forskers forståelse av et bibelsk skrift. Og selv om denne forståelsen er basert på en vitenskapelig eksegesi, kan ulike forskere komme frem til ulike forståelser av skriftet, deler av skriftet, enkelte avsnitt eller enkelte begreper. I arbeidet med en bibeltekst er det derfor alltid en fordel å sammenligne ulike kommentarer mht til opplysninger og tolkninger som gis i disse kommentarer.

Selv om de fleste vitenskapelige kommentarer tar utgangspunkt i den greske grunnteksten og derfor ofte bruker greske ord og uttrykk, kan en del av disse godt brukes av grunnfags- og mellomfagsstudenter. I den vedlagte listen har vi valgt ut noen kommentarer til Matteusevangeliet, Galaterbrevet og Første Korinterbrev som med fordel kan brukes i arbeidet med teksttolkninger på grunnfagsnivå.

Kommentarer er nyttige hjelpemidler når man prøver å forstå en bibeltekst. En del av det som står i kommentarene er det imidlertid mulig å komme frem til gjennom selvstendig arbeid med teksten ved bruk av hjelpemidlene, især ved bruk av "Ord i Bibelen". Eget arbeid med bibeltekstene er det viktigste grunnlag for en god teksttolkning. Først når man selv har satt seg grundig inn i teksten, har reflektert over dens struktur og sjanger og over den sammenheng den står i, og har prøvd å komme frem til sin egen tolkning ved hjelp de hjelpemidler man har lært seg å bruke, har man den nødvendige forutsetningen for å forstå det som står i kommentarene. På denne måten blir den egne tolkningen ikke bare en gjengivelse av det man finner i kommentarene. Istedenfor kan det man finner i kommentarene, noen ganger brukes til å støtte opp det man selv har kommet frem til. Dersom ulike kommentarer presenterer ulike løsninger kan disse vurderes mot hverandre.

Vi forventer at også grunnfagsstudenter bruker 2-3 ulike kommentarer i arbeidet med en teksttolkning. I den vedlagte listen foreslår vi noen kommentarer til hvert av bibelskriftene som er pensum, nemlig Matteusevangeliet, Galaterbrevet og Første Korinterbrev. Det er selvfølgelig lov å bruke andre kommentarer så lenge disse er basert på vitenskapelig tekstarbeid.

Når opplysninger, tanker eller ulike løsninger hentes fra en kommentar eller en annen bok **må det opplyses** om det. Dvs. man må referere (henvise) til boken og siden i boken, der man har opplysningen, tanken eller løsningen i fra. Det finnes klare kjøreregler for hvordan man oppgir slike referanser.

Referansene gjengis fortrinnsvis i parenteser i teksten etter mønsteret (*Forfatter år: sider*), som f. eks. (*Kvalbein 1998: 129*). Dersom samme opplysning eller tanke finnes hos flere

forskere kan man henvise til flere bøker i samme referanse, f. eks. (Kvalbein 1998: 129; Müller 2000: 160).

B. METODE: Eksegese av nytestamentlige tekster

En teksttolkning inneholder en **innledning** og en **detaljeksegese** .

Innledningen tjener til å gjøre leseren kjent med teksten. Her ser man tekstens struktur, dens sjanger, og dens litterære og historiske kontekst. Og her samler man ulike opplysninger som kan være viktige for å komme frem til en forståelse av teksten som ligger så nært som mulig opptil det forfatteren ville formidle.

I **detaljeksegesen** foretar man så selve tolkningen av teksten.

I omfang bør **innledningen** utgjøre ca. 1/3 del og **detaljeksegesen** ca 2/3 deler av hele eksegesen.

Det er hensiktsmessig å dele innledningen opp i forskjellige trinn, slik at en eksegese består av følgende deler:

Innledning:

- 1. Tekstens struktur**
- 2. Tekstens form / sjanger**
- 3. Tekstens litterære kontekst**
- 4. Bakgrunnstekster**
- 5. Parallelltekster (kun for evangelie-tekster !)**
- 6. Tekstens historiske kontekst**

Detaljeksegese

Før man begynner å arbeide med eksegesen må man lese teksten man skal tolke, flere ganger!

INNLEDNING

1. Tekstens struktur

For å kunne forstå en tekst må man være fortrolig med dens oppbygning. Man må vite om teksten består av ulike deler, hvilken vekt de ulike delene har og hvor tekstens tyngde ligger.

Spørsmålene man her bør svare på er blant annet:

- Kan teksten deles opp i mindre enheter?
- Har teksten en tydelig inndeling / en bestemt oppbygning?

Det vi er ute etter her, er tekstens innholdsmessige struktur. Denne innholdsmessige struktur gjenspeiles imidlertid som regel i ytre kjennetegn.

Tekstens innholdsmessige struktur kan vi derfor finne ved for eksempel å se etter følgende:

- skifte av tid
 - skifte av sted
 - skifte av hovedperson(er)
 - innføring av direkte tale
 - et tydelig høydepunkt i teksten
 - et mulig skille mellom innledning og hoveddel
 -
 - gjentakelser
 - deler med parallell oppbygning
 - spørsmål og svar
 -
 - motsetninger som er stilt opp mot hverandre
 - forskjellige argumenter (for og imot)
 - retoriske stilmidler
 -
- Dette gjelder først og fremst for fortellende tekster (i hovedsak tekster i evangeliene)
- Dette gjelder først og fremst tekster som inneholder argumentasjoner eller drøftelser (i hovedsak tekster i Paulusbrevene)

I de fleste tekster vil man bare finne noen få av de nevnte trekk!

Kapittel- og versinndelinger er ikke opprinnelige og avspeiler følgelig ikke nødvendigvis den opprinnelige forfatterens oppfatning om tekstens struktur !!

Kapittel- og versinndelinger skal derfor ikke bruke for å begrunne en teksts avgrensning eller struktur. Når man vurderer tekstens innholdsmessige oppbygning bør man derfor prøve å overse disse.

2. Tekstens sjanger

Her skal tekstens sjanger bestemmes.

Typiske tekstsjangre i NT er for eksempel:

- fortelling
- argumentasjon
- åpenbaringsberetning
- underberetning
- Jesusord
- bønn
- brevinnledning
- brevavslutning
- lignelse
- bilde
- saligprisning
- profetisk tale
- stridssamtale
- programerklæring
- skriftsitat
- kallellesberetning
- visjonsberetning

Vær oppmerksom på at teksten kan inneholde flere sjangre, og at det kan forekomme en blanding av sjangre. For eksempel kan en underberetning inneholde en argumentasjon eller en argumentasjon kan inneholde en lignelse eller et bilde.

3. Tekstens litterære kontekst

Tekstene vi tolker, befinner seg alltid innenfor en større litterær kontekst. Både den umiddelbare konteksten (**nærkonteksten**) og den store konteksten (**fjernkonteksten**) bestemmer i større eller mindre grad tekstens innhold.

Før vi reflekterer over tekstens relasjoner til konteksten, må vi drøfte hvorvidt den teksten vi tolker, danner en egen enhet innenfor denne konteksten. Dvs. vi må si noe om **tekstens avgrensning**.

Tekstens avgrensning

Hensikten er å begrunne hvorfor teksten som skal tolkes, kan behandles som en egen enhet.

Her skal man vise hva som skiller teksten ut fra, og hva som binder den sammen med den forutgående og den etterfølgende teksten.

Er teksten som skal tolkes naturlig avgrenset?

Et **skille** mellom teksten og den forutgående eller etterfølgende teksten kan f. eks. bestå i:

- skifte av sted
- skifte av tid
- skifte av hovedperson(er)
- skifte av tema
- skifte av sjanger
-

En **sammenheng** mellom teksten og dens forutgående eller etterfølgende tekst kan f. eks. bestå i:

- samme tema
- samme hovedperson(er)
- samme sjanger
- samme tid
- samme sted
-

Nærkontekst

Nærkonteksten til et tekstavsnitt er den nærmeste tekstsammenhengen tekstavsnittet befinner seg innenfor.

Nærkonteksten er den forutgående og/eller etterfølgende teksten, som sammen med det aktuelle tekstavsnittet danner det neste større tekstavsnittet.

For å kunne oppfatte tekstens budskap må man forstå hvilken funksjon et tekstavsnitt har innenfor sin nære sammenheng. Derfor må man drøfte tekstavsnittets relasjon til den nære konteksten

Spørsmål man her bør drøfte er for eksempel:

- Finnes det et innholdsmessig brudd mellom vårt tekstavsnitt og den forutgående eller etterfølgende teksten?
- Hva består i så fall dette bruddet i?
- Finnes det en tydelig innholdsmessig sammenheng mellom vårt tekstavsnitt og den forutgående eller etterfølgende teksten?
- Hva består i så fall denne sammenhengen i?
- Viderefører teksten en tankegang eller et tema som finnes i den forutgående teksten?
- Videreføres tankegangen / temaet i den etterfølgende teksten?
- Finnes det momenter i den omgivende teksten som belyser teksten som skal tolkes?

Det skal oppgis hvilket tekstavsnitt man definerer som nærkontekst, dvs. man må oppgi nøyaktig hvilke vers og eventuelt kapitler som utgjør nærkonteksten. **Teksten man tolker, vil da naturligvis befinne seg innenfor den definerte nærkonteksten.**

Når det gjelder definisjon av nærkontekst så finnes ofte ikke bare ett riktig svar. Den er avhengig av hvilke sammenhenger man fokuserer på og om man velger å definere nærkonteksten vid eller snever. Det viktigste er å kunne begrunne sitt valg av nærkontekst

Det man drøfter under nærkontekst og det man drøfter under tekstens avgrensning henger som regel sammen. Det kan derfor noen ganger være hensiktsmessig å behandle begge aspekter samtidig.

Fjernkontekst

Fjernkonteksten dannes av en større del av bibelskriftet som vårt tekstavsnitt befinner seg innenfor.

For å kunne definere fjernkonteksten må man kjenne bibelskriftet (f. eks. Matteusevangeliet) godt. Man må ha dannet seg et bilde av dets innholdsmessige struktur, dvs. man må ha en oppfatning om hvilke deler bibelskriftet består av og innenfor hvilken av disse delene vårt tekstavsnitt befinner seg. (F. eks. Matteusevangeliet inneholder 5 store taler; Mt 5,13 befinner seg innenfor Bergprekenen)

Her skal man kort gjøre rede for på bibelskriftets oppbygning med særlig hensyn til den delen som defineres som fjernkontekst.

Det skal oppgis nøyaktig med kapittel- og vershenvisninger hvilken tekst man definerer som fjernkontekst. **Teksten man tolker, vil da naturligvis befinne seg innenfor den definerte fjernkonteksten.** (f. eks.: Bergpreken Matt 5,1- 7,29)

4. Gammeltestamentlige bakgrunnstekster

For de fleste av de nytestamentlige forfatterne kan vi forutsette at de var fortrolige med *loven, profetene og skriftene*, dvs. det som i vår bibel utgjør Det gamle testamente (GT).

Med Jesus som Kristus (Messias) fortsetter den samme historien mellom Gud og hans folk som GT handler om. Det er den samme Gud som nå gjennom Jesus både etablerer et nytt forhold til menneskene og samtidig på denne måten fortsetter det forholdet som ble opprettet mellom Gud og Abraham. Jesus som Messias representerer oppfyllelsen av et håp og en forventning som kommer til uttrykk mange steder i GT. Mange tekster i NT har som mål å vise at Jesus er den Messias som er forutsagt i skriften og profetene. Tekster eller skriftsteder i GT danner derfor ofte en bakgrunn for det som disse nytestamentlige forfattere sier i sine tekster. Dvs. en forestilling eller en tanke som kommer til uttrykk i en slik bakgrunnstekst kan gi informasjon eller en forklaring i tillegg til det som sies eksplisitt i den nytestamentlige teksten.

Når vi tolker en nytestamentlig tekst må vi derfor prøve å finne frem til mulige bakgrunnstekster. Som regel finner vi slike tekster som **henvisninger i Bibelen**, dvs. enten i margen eller i fotnotene til teksten som skal tolkes. I tillegg kan flere bakgrunnstekster være trukket frem i kommentarene.

Her i innledningen av eksegesen bør man finne ut om det finnes bakgrunnstekster i GT som kan være nyttige under tolkningen av teksten. Dersom man finner henvisninger til GT-tekster som kan være relevant for vårt tekstavsnitt må man slå opp disse for finne ut om man synes at teksten eller tekststedet er relevant for tolkningen og i hvilket henseende.

GT-tekster eller –tekststeder man anser som relevant, **må brukes aktivt i detaljeksegesen**, der tekstens mening drøftes. Henvisningene til tekster man anser som relevante, skal allerede her i innledning føres opp under overskriften **Gammeltestamentlige bakgrunnstekster**. Det kan være nyttig å samtidig gjengi teksten eller deler av den, slik at man lett kan bruke disse tekster i detaljeksegesen.

For evangelie-tekster kommer her et punkt i tillegg:

5. Synoptiske parallelltekster

De tre første evangeliene (Matt, Mark, Luk), de såkalte *synoptiske evangelier*, har mye felles stoff og enkelte tekstavsnitt kan være nærmest identiske i ulike evangelier. Noen tekstavsnitt er nokså like men avviker på enkelte punkter. Tekstavsnitt eller tekster som finnes i flere av de synoptiske evangeliene kalles synoptiske paralleller.

Parallellene til et tekstavsnitt finner man i Bibelen sammen med overskriften for tekstavsnittet eller ved å bruke **Synopsen**. Dersom det finnes parallelltekster skal det her sies hvilke tekster det dreier seg om.

Bruk alltid **Synopsen** dersom det finnes paralleller til teksten!!! Ved hjelp av Synopsen skal tekstavsnittet sammenlignes med parallellen(e).

En slik sammenligning vil vise forskjellige formuleringer, tilføyelser og utelatelser. Disse kan avsløre hvorvidt tekstavsnittet som tolkes, har noen særegne trekk. Noe av det som forfatteren la spesiell vekt på, kan på denne måten bli synlig.

Dersom det ikke finnes noen parallelltekster til det tekstavsnittet i evangeliene som skal tolkes, må dette sies eksplisitt.

Det man har kommet frem til i sammenligningen med parallelltekstene må brukes aktivt i detaljeksegesen.

6. Tekstens historiske kontekst

Spørsmålene om historisk kontekst drøftes med henblikk på hele bibelskriftet (f. eks. Matteusevangeliet, Galaterbrevet, Korinterbrevet).

Dette avsnittet kan gjerne skrives sammenhengende, men følgende punkter bør være med:

- Tekstens forfatter/opphavsmann (Hvem er tekstens forfatter? Hva vet vi om ham?) Her skal bare det viktigste nevnes og forhold som kan være av spesiell betydning for teksten som skal tolkes.
- Tid og sted (Hvor og når ble skriftet til?)
- Tekstens adressater (Hva kan man si om de personer/grupper teksten første gang var talt/skrevet til? Dreier det seg om enkeltpersoner, spesielle grupper i folket eller om bestemte menigheter? Kan adressatene plasseres geografisk? Vet man noe om deres politiske, sosiale eller religiøse situasjon?)
- Her er det viktig å spørre seg om noen av disse forhold kan belyse teksten som skal tolkes.
- Forfatterens anliggende / skriftets særpreg (Hvorfor skrev forfatteren det aktuelle skriftet? Hva ville han formidle? Ville han løse et/flere bestemt(e) problem(er)? Ville han besvare

et/flere bestemt(e) spørsmål? Er skriftet en reaksjon på en bestemt holdning eller situasjon hos adressatene? Hva er de bærende hovedtankene i skriftet?)

Her er det viktig å konsentrere seg om de forhold som belyser tekstavsnittet som skal tolkes. Dvs. man må fokusere på særtrekk, tanker, problemer eller spørsmål som også berøres eller drøftes i tekstavsnittet som skal tolkes.

Avsnittet om historisk kontekst bør ikke bli for langt (1/2 side, maks. 1 side).

DETALJESEGESE

Detaljesegeesen utgjør hoveddelen i tolkningen av en bibeltekst. Her prøver vi å finne frem til tekstens innhold. Vi prøver å komme så nært som mulig til det innholdet som forfatteren ville formidle til sine opprinnelige adressater.

I innledningen har vi gjort forarbeidet. Vi har blitt fortrolig med selve teksten og dens særtrekk (1. Tekstens struktur, 2. Tekstens form / sjanger, 3. Tekstens litterære kontekst) og vi har skaffet oss en del opplysninger (4. Bakgrunnstekster, 5. Historisk kontekst) som nå skal brukes i detaljesegeesen.

Detaljesegeesens oppbygning:

Noe av det som kan være vanskelig i detaljesegeesen er å finne en god **struktur eller oppbygning for presentasjonen av detaljesegeesen.**

Hvilken oppbygning man velger, er til en viss grad avhengig av smak og behag. Det er imidlertid ofte hensiktsmessig å velge oppbygningen ut fra teksten selv:

- Noen ganger kan det være hensiktsmessig å gå frem vers for vers.
- I tekster med mange sentrale begreper er det nærliggende å basere detaljesegeesen på en drøfting av disse begrepene.
- I andre tekster ligger budskapet først og fremst i teksten som helhet, som f. eks i lignelser. I slike tekster er det mindre meningsfullt å drøfte enkelte begreper. Her vil man legge mer vekt på å drøfte tekstens budskap i forhold til nær- og fjernkontekst, til eventuelle synoptiske paralleltekster og andre bakgrunnstekster.
- Noen ganger kan en kombinasjon av ulike fremgangsmåter være bra.
-

Uansett hvilken oppbygning man velger, er det meget viktig at de enkelte opplysningene, drøftinger eller refleksjoner ikke presenteres som en rekke isolerte punkter. Teksten som helhet har et sammenhengende budskap som også står i forhold til konteksten. Det er dette budskapet eksegeesen skal føre frem til, og det er viktig at man i detaljesegeesen lykkes i å fremstille teksten som en sammenhengende enhet.

Drøfting av innholdet:

En viktig oppgave innenfor detaljeksegesen består i å klarlegge hvilket innhold sentrale begreper har. Dvs. her må man prøve å finne ut og presentere betydninger, forestillinger og assosiasjoner som sannsynligvis har vært knyttet til de enkelte begreper i forfatterens egen samtid og innenfor den religiøse sammenhengen han befant seg i.

Før man begynner med detaljeksegesen må man derfor ha dannet seg en oppfatning om **hvilke begreper i teksten som er sentrale**. Som en forberedelse og arbeidshjelp kan det være hensiktsmessige å markere disse begreper i teksten man har foran seg.

Det å drøfte sentrale begreper utgjør en viktig del av detaljeksegesen. Det er imidlertid meget viktig at man alltid har det klart for seg at det er tekstens innhold som et sammenhengende budskap, og ikke de enkelte begrepers innhold, vi egentlig er ute etter. Når man drøfter enkeltbegreper er det derfor avgjørende at man alltid setter denne drøftelsen inn i tekstens helhet, at man setter et begrep i forhold til de andre begrepene i teksten.

Målet med detaljeksegesen er å belyse tekstens innhold som **et sammenhengende budskap**. Dette budskapet må utgjøre **den røde tråden** gjennom hele detaljeksegesen også når man drøfter de enkelte begrepene.

For å finne ut hvilke betydninger, forestillinger og assosiasjoner kan ha vært knyttet til et begrep i forfatterens egen samtid og innenfor den religiøse sammenhengen han befant seg i, må vi bruke alle hjelpemidler vi har, samt det vi allerede har kommet frem til i innledningen.

- Dersom vi i innledningen har funnet noen **gammeltestamentlige bakgrunnstekster** så skal disse brukes når man drøfter begrepene eller tankene som disse tekster danner bakgrunnen til. Dvs. man kan bruke en gammeltestamentlig bakgrunnstekst til å forklare hva som ligger i et begrep eller en tanke. Det kan være viktig å vise at et begrep eller en tanke fantes allerede i gammeltestamentlige skrifter og at den nytestamentlige forfatteren antakelig bruker begrepet med tanke på at også leseren kjenner dette gammeltestamentlige skriftstedet.

(F. eks.: til Matt 5,4 "*Salige er de som sørger, for de skal trøstes*". finner vi som en gtlg. bakgrunnstekst Jes 61,2f: *Jeg skal rope ut et nådens år fra Herren, en dag med gjengjeld og straff fra vår Gud; jeg skal trøste alle som sørger, 3 og gi de sørgende i Sion hodepynt istedenfor aske, gledesolje for sørgedrakt og lovsang istedenfor motløshet. De skal kalles rettferds mektige trær, som Herren selv har plantet for å vise sin herlighet*. I Jesajateksten blir det tydelig at det at de sørgende trøstes, er noe som ut fra gammeltestamentlige tekster hører frellestiden til. Det er meget nærliggende at Matteusforfatteren med Mt 5,4 vil få sine adressater til å tenke på akkurat dette.)

Vårt viktigste redskap i arbeidet med detaljeksegesen er **Ord i Bibelen**

Ved å slå opp de enkelte av tekstens sentrale begreper i "**Ord i Bibelen**" kan man finne flere tekster som omhandler samme tema, spørsmål eller begreper.

Her gjelder det å være selektiv. Ved å lese sitatene som er gjengitt etter hver stedsangivelse i "Ord i Bibelen", kan man velge de bibelsteder som kan være meningsfulle å sammenligne vår tekst med.

Vær oppmerksom på at samme begrep kan ha helt forskjellige betydninger eller kan være brukt helt forskjellig i forskjellige sammenhenger! (F. eks. betyr "rettferdighet" noe annet hos Matteus enn hos Paulus)

Ved å bruke **Ord i Bibelen** kan man si følgende om et bestemt begrep:

- Hvor ofte dette begrepet brukes av forfatteren.
Ved å sammenligne forekomsten av begrepet hos vår forfatter med andre nytestamentlige forfattere kan vi finne ut om begrepet muligens spiller en spesiell rolle i forfatterens tenkning.
- Hva forfatteren legger i dette begrepet.
Ved å sammenligne alle stedene der det samme begrepet brukes av forfatteren, kan vi danne oss et bilde av begrepets innhold, slik forfatteren oppfattet det. Det samme begrepet kan av samme forfatter være brukt i ulike betydninger. **(Vær oppmerksom på at samme begrepet kan ha nokså forskjellige betydninger hos ulike nytestamentlige forfattere. Man bør derfor være meget forsiktig med å henvise til Paulus-tekster for å belyse et begrep i Matteusevangeliet og omvendt. F. eks. betyr "rettferdighet" noe annet hos Matteus enn hos Paulus)**
- Hvilke forestillinger og tanker som var knyttet til dette begrepet ut fra en gammeltestamentlig bakgrunn.
Ved å lese de gammeltestamentlige sitatene som er gjengitt etter hver stedsangivelse i "Ord i Bibelen" kan man danne seg et bilde av begrepets innhold i det gamle testamente. Man vil fort finne ut at det samme begrepet ofte har flere ulike betydninger og er brukt i ulike sammenhenger. Her gjelder det å være selektiv og å velge ut noen tekster, som kan belyse den teksten man tolker.

Når man drøfter et begrep bør man alltid ta hensyn til **den litterære konteksten**. Man må vær oppmerksom på og eventuelt ta med i drøftelsen:

- om samme begrepet finnes flere ganger i teksten eller i nærkonteksten. (F. eks. i Mark 1,14-20: "vend om" i v. 15 finner man allerede i v. 4.)
- om samme begrepet finnes flere ganger i fjernkonteksten og hele det aktuelle skriftet. (F. eks. i Mark 1,14-20: I v. 17, 18 og 20 finnes verbet "følge" i forskjellige former. Det samme finnes i Mark 2,15; 3,7; 8,34; 10,28)
- om begrepet står i en spesiell relasjon til andre sentrale begreper i teksten eller nærkonteksten. (F. eks. i Gal 3,5-11: velsignelse og forbannelse danner et motsetningspar, derfor kan man ikke drøfte dene av disse to begrepene uten at man samtidig drøfter det andre. Likedan danner tro og lovgjerninger et motsetningspar i denne teksten.)

Dersom man tolker en evangelium-tekst må man i tillegg bruke **Synopsen**.

- Dersom teksten som tolkes, har en synoptisk parallell og denne parallellen avviker mht. noen av de sentrale begrepene eller tankene som drøftes i detaljeksegesen, må man nevne dette.
- Man må bruke forskjellene og evt. også likhetene mellom de synoptiske parallellene til å forklare teksten som skal tolkes og dens særpreg.

Alle bibelstedene som brukes, skal eksplisitt nevnes i detaljeksegesen. Dette kan gjerne gjøres ved å anføre bibelstedet i parentes etter den tanken eller setningen som baserer seg på eller blir belyst ved dette bibelstedet.

Husk alltid, at detaljeksegesen skal tjene til å belyse tekstens budskap som en sammenhengende helhet. Når sentrale begreper drøftes må dette alltid skje på en måte som setter begrepene inn i sammenheng med tekstens budskap. Detaljeksegesen må aldri miste den røde tråden!

Konklusjon

Detaljseksegesen bør alltid avsluttes med en konklusjon.

Konklusjonen sammenfatter eksegesens resultat.

Spørsmålet man her skal gi svar på er: Hva ville forfatteren formidle eller oppnå med akkurat disse setninger som du nå har tolket? Hvilken mening hadde teksten for sine opprinnelige tilhørere?

Her skal det **ikke** gis uttrykk for hva teksten betyr for **deg personlig** eller for **leserne i dag**. Dette er et helt annet spørsmål som - dersom man ønsker det - må besvares for seg. En slik drøftelse av tekstens betydning for dagens kristne vil nødvendigvis være subjektiv og kan derfor vanskelig settes karakter på. I en eksamensbesvarelse kan den derfor med fordel sløyfes.

Litteraturliste

I en eksegese som man skriver som hjemmeoppgave, har man i tillegg til hjelpemidlene mulighet til å bruke flere ulike kommentarer, oppslagsverk og annen faglitteratur. Når man henter enkelte tanker, opplysninger eller refleksjoner fra kommentarer, oppslagsverk eller annen faglitteratur må det - som allerede nevnt - opplyses om hvor disse er hentet fra. Disse referansene skal gjengis i parentes (*forfatter år: side*) etter at tanken, opplysningen eller refleksjonen er presentert. All litteratur som det er henvist til i oppgaven må stå i litteraturlisten.

Det finnes flere måter å sette opp en slik liste på, og det vesentligste er at den er konsekvent. En vanlig form er på mønsteret: Forfatter. År. Tittel. Sted:Forlag.

F. eks.:

Kvalbein, Hans. 1998. *Fortolkning til Matteusevangeliet*. Oslo: Luther Forlag.

Müller, Mogens. 2000. *Kommentar til Matthæusevangeliet*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Litteraturlisten ordnes *alfabetisk* etter forfatterens etternavn og *deretter* kronologisk etter publikasjonsår, slik at eldre bidrag av samme forfatter nevnes før nyere.

Også hjelpemidler som er brukt i eksegesen (f. eks. Ord i Bibelen, Synopse, Navn i Bibelen), skal føres opp i litteraturlisten. Det samme gjelder for bibelutgavene som er brukt.

For retningslinjene som gjelder mht. til referanser, sitater, fotnoter og litteraturliste se også *Skriveveiledning for hjemmeoppgaver og øvingsoppgaver*, som finnes på instituttets hjemmeside. (mime.hf.ntnu.no/hf/religion/studier)